

Datum van inontvangstneming : 12/03/2025

Zaak C-60/25 [Livronsa]ⁱ

Verzoek om een prejudiciële beslissing

Datum van indiening:

28 januari 2025

Verwijzende rechter:

Corte d'appello di Cagliari (Italië)

Datum van de verwijzingsbeslissing:

24 januari 2025

Appellant:

SR

Verwerende partij:

FT SpA

**CORTE D'APPELLO DI CAGLIARI (rechter in tweede aanleg Cagliari;
hierna: „Corte”)**

SEZIONE CIVILE (afdeling burgerlijke zaken)

[OMISSIS]

[samenstelling verwijzende instantie]

Gelet op de stukken in de door SR ingeleide procedure [OMISSIS] [OMISSIS]

appellant

TEGEN

FT SpA [OMISSIS],

verwerende partij

ⁱ Dit is een fictieve naam, die niet overeenkomt met de werkelijke naam van enige partij in de procedure.

geeft de navolgende

BESCHIKKING

waarbij het Hof van Justitie van de Europese Unie (hierna: „Hof”) wordt verzocht om een prejudiciële beslissing overeenkomstig artikel 267 VWEU en artikel 23 van het Statuut van het Hof.

1. Bij vonnis nr. 15/2023 heeft de Tribunale di Oristano (rechter in eerste aanleg Oristano, Italië) de door SR jegens FT SpA ingestelde vorderingen afgewezen die strekken tot het opnieuw berekenen van het verschuldigde bedrag aan vergoedende rente over de lening die op 15 december 2005 tussen partijen is gesloten en waarover op 20 februari 2015 opnieuw is onderhandeld met als uitkomst een variabele rente in 241 maandelijkse termijnen, en bijgevolg tot het ten gunste van de kredietnemer vaststellen van zijn vordering op de kredietgever [OMISSIS].

1.1 SR heeft de nietigheid ingeroepen wegens de onbepaaldheid en de onbetrouwbaarheid van bepaalde bedingen in de litigieuze overeenkomst, waaronder – wat betreft [de onderhavige zaak] – de vaststelling van de vergoedende rente aan de hand van de Euribor-benchmark.

1.2 De Tribunale [di Oristano] [OMISSIS] heeft geoordeeld dat de vergoedende rente die in de overeenkomst is vastgesteld (aanvankelijk bepaald op 3,60 % met aanpassing vanaf het volgende kalenderhalfjaar naar de rentevoet die voortvloeit uit de som van een vast percentage van 1,50 % en een variabel gedeelte bestaande in de maandelijkse rentevoet van 1/12e van het zesmaandelijkse Euribor-rentetarief vermenigvuldigd met het werkelijke aantal dagen van het halfjaar waarin deze van toepassing is, gedeeld door 360), werd bepaald op grond van de sectorale regeling en daarmee in overeenstemming was.

Nadat deze rechter heeft erkend dat het voorwerp van de overeenkomst ook bepaalbaar is in het geval van een verwijzing naar elementen die daarmee geen verband houden, op voorwaarde dat deze vooraf vaststaan en objectief kunnen worden geïdentificeerd, heeft de [Tribunale di Oristano] met name opgemerkt dat de variabele rentevoet voldoet aan vooraf bepaalde criteria die niet afhankelijk zijn van de discretionaire bevoegdheid van de leningverstrekende instelling, zodat nietigheid van de overeenkomst op welk grond dan ook is uitgesloten.

1.3 Tegen deze beslissing heeft SR beroep ingesteld, waarbij hij onder meer aanvoerde dat hij het gebruik van de Euribor-benchmark in de renteovereenkomst onjuist had beoordeeld vanwege de tendentieuze manipulatie ervan die in strijd is met artikel 101 VWEU – aangezien de onrechtmatige gedragingen van sommige banken, die om de waarde ervan te wijzigen een kartel hadden gevormd, door de Europese Commissie (DG Concurrentie) (hierna: „Commissie”) in haar besluiten van 4 december 2013 en 7 december 2016 waren bewezen –, zodat het beding waarin deze benchmark is omgezet nietig is op grond van de artikelen 1346-1418 van het burgerlijk wetboek.

1.4 In afwachting van de behandeling van de zaak [OMISSIS] heeft appellant erop aangedrongen het Hof op grond van artikel 267 VWEU om een prejudiciële beslissing te verzoeken, waarover een terechtzitting [OMISSIS] op tegenspraak met de wederpartij is gehouden.

Ter terechtzitting [OMISSIS] heeft appellant vastgehouden aan het verzoek om verwijzing en verweerster heeft zich daartegen verzet, omdat over de betrokken lening in 2015 opnieuw is onderhandeld en verzoeker in eerste aanleg niet om terugbetaling van onverschuldigd betaalde bedragen heeft verzocht.

De Corte heeft zijn beslissing aangehouden.

2. Appellant heeft verzocht om aan het Hof een uitleggingsvraag over artikel 101 VWEU voor te leggen die van belang is voor een beslissing in deze zaak, waarin is gevorderd de nietigheid uit te spreken van het beding in de leningsovereenkomst waarin wordt verwezen naar de Euribor-benchmark en het aflossingsplan opnieuw vast te stellen door de teveel betaalde bedragen aan het kapitaal toe te rekenen, zodat de vordering van de kredietnemer jegens de schuldeiser ook gevolgen heeft voor de latere hernieuwde onderhandeling.

Hij heeft ook verzocht om een uitspraak van het Hof over uitlegging van de besluiten van de Commissie van 4 december 2013 en 7 december 2016.

2.1. In de eerste plaats verwees appellant naar de rechtspraak hierover en naar de arresten van de Corte suprema di cassazione (hoogste rechter in burgerlijke en strafzaken, Italië) over de geldigheid van het beding waarin wordt verwezen naar de Euribor die is gepubliceerd in de periode tussen 29 september 2005 en 30 mei 2008. Deze vraag is het voorwerp geweest van twee besluiten van de Commissie (van 4 december 2013 en 7 december 2016, die betrekking hebben op dezelfde zaak AT39914), waarin de banken die samen het bankenpanel vormen (Barclays, Deutsche Bank, Société générale, RBS JP Morgan, HSBC en Credit Agricole) werden bestraft omdat zij deelnamen aan een op grond van artikel 101 VWEU verboden kartel met als doel winst te maken op de derivatenmarkt door de Euribor-inputgegevens te manipuleren.

2.2 Met name is verwezen naar de arresten van de Cassazione Civile (afdeling burgerlijke zaken) nr. 7678/2020 (kamer I), nr. 34889/2023 (kamer III), nr. 12007/2024 (kamer III) en de tussenbeschikking nr. 19900/2024 (kamer I), waarin het dossier is terugverwezen naar de Eerste voorzitter met het oog op de toewijzing van de volgende vragen aan de Verenigde kamers:

- *Is de leningsovereenkomst die het op de Euribor-index gebaseerde rentebeding bevat, een „downstream” transactie met betrekking tot het mededingingsbeperkende kartel dat de Europese Commissie bij besluiten van 4 december 2013 en 7 december 2016 in de periode tussen 29 september 2005 en 30 mei 2008 heeft vastgesteld, of is dit, los van de deelname van de*

kredietgever aan een dergelijk kartel en zijn kennis van het bestaan van dat kartel en de intentie om zich op het resultaat ervan te beroepen, niet het geval wanneer er tussen de twee handelingen geen functioneel verband bestaat, [welk verband] noodzakelijk is om de leningsovereenkomst, die essentieel is om het verboden kartel te verwezenlijken en de gevolgen ervan te realiseren, te kunnen beschouwen als het resultaat daarvan?

- *Vormt de wijziging van de Euribor door onrechtmatige handelingen van derden een grond voor nietigheid van het op basis van die index berekende rentevaststellingsbeding in een leningsovereenkomst omdat het voorwerp daarvan niet kan worden bepaald, of is het eerder een abstract element dat enkel relevant is in het kader van het proces van wilsvorming van partijen, wanneer dit bij de contractpartijen leidt tot een onjuiste voorstelling van de feiten of het ontstaan van schade?*

2.3 [OMISSIS] [D]e verwijzende kamer – „[OMISSIS] bevoegd op het gebied van mededingings- en ondernemingsgeschillen in het algemeen en op het gebied van bankovereenkomsten” [OMISSIS] – heeft geoordeeld dat hij het niet eens is met de uitlegging [OMISSIS] [die hiervoor is gegeven en met name niet van oordeel is dat] het besluit van de Commissie van 4 december 2013 als bevoorrecht bewijs van de mededingingverstorende overeenkomst in de procedure tot het invoeren van de nietigheid van de gemanipuleerde tarieven kan worden beschouwd, aangezien de besluiten van de Commissie [weliswaar] bindend zijn voor de nationale rechter in de zin van artikel 16, lid 1, van verordening (EG) nr. 1/2003, maar geen bevoorrecht bewijs vormen; [OMISSIS] [bovendien [OMISSIS] benadrukte die verwijzende kamer] dat het door de Commissie vastgestelde kartel tot doel had de cashflow die de deelnemers voor EIRD's hadden moeten betalen, te verminderen en daarom betrekking had op een markt, namelijk die van EIRD's, die verschilde van die van leningen met een variabele rente.

2.4 In dit verband heeft appellant aangevoerd dat juist op grond van artikel 16, [lid] 1, van verordening (EG) nr. 1/2003 („*Wanneer nationale rechterlijke instanties artikel 81 of artikel 82 van het Verdrag toepassen op overeenkomsten, besluiten of gedragingen die reeds het voorwerp uitmaken van een beschikking van de Commissie, kunnen zij geen beslissingen nemen die in strijd zijn met de door de Commissie gegeven beschikking.*”) de manipulatie van de Euribor-benchmark waarop de bestrafte overeenkomsten betrekking hebben, als bewezen moest worden beschouwd op alle markten waar zij werd toegepast. Het is namelijk niet de vorming van een kartel die maakt dat de inbreuk op de mededinging plaatsvindt, maar de uitvoering ervan door het sluiten van downstreamovereenkomsten waarin de gemanipuleerde Euribor-benchmark is opgenomen.

2.5 Appellant heeft daarom het argument bestreden dat in beschikking nr. 19900/2024 is uiteengezet en daarbij gewezen op het belang van de gebruikers van de individuele overeenkomst – die de verwijzing naar de gemanipuleerde

Euribor-benchmark bevat – om erkenning te verkrijgen van de nietigheid van dit rentetarief, aangezien dat het is gevolg van het onrechtmatige kartel, uitgaande van de premisse dat de artikelen 101 en 102 VWEU zonder onderscheid gevolgen hebben voor de gemeenschap, zoals het Hof overigens heeft geoordeeld in het arrest 30 januari 1974 in zaak 127/73[, BRT/SABAM, EU:C:1974:25].

Onder verwijzing naar de tekst van artikel 101 VWEU – [die is overgenomen] in artikel 2 van de Italiaanse wet nr. 287/1990 – heeft appellant daarom betoogd dat de nietigheid van het kartel dat tot doel heeft om benchmarks te manipuleren tot gevolg heeft dat de gemanipuleerde benchmarks nietig zijn en dat bijgevolg het contractuele beding waarin deze worden omgezet nietig zijn, zoals overigens is betoogd in de arresten nr. 34889/2023 en nr. 12007/2024.

2.6 In deze bewoordingen heeft appellant op grond van artikel 267 VWEU erop aangedrongen om het Hof te verzoeken zich uit te spreken over de uitlegging van artikel 101 VWEU en de draagwijdte te verduidelijken van deze bepaling die als volgt luidt: *„Onverenigbaar met de interne markt en verboden zijn alle overeenkomsten tussen ondernemingen, alle besluiten van ondernemersverenigingen en alle onderling afgestemde feitelijke gedragingen welke de handel tussen lidstaten ongunstig kunnen beïnvloeden en ertoe strekken of ten gevolge hebben dat de mededinging binnen de interne markt wordt verhinderd, beperkt of vervalst en met name die welke bestaan in: a) het rechtstreeks of zijdelings bepalen van de aan- of verkoopprijzen of van andere contractuele voorwaarden; (...) De krachtens dit artikel verboden overeenkomsten of besluiten zijn van rechtswege nietig.”*

3. Zoals bekend is de Euribor (het acroniem van Euro Inter Bank Offered Rate) het rentetarief dat wordt berekend op basis van het gemiddelde van de rentetarieven voor interbancaire transacties die door een groep Europese banken (EBF, thans EMMI) worden opgegeven. Het is een gemiddeld tarief dat is afgeleid van de ramingen die van toepassing worden geacht bij kortetermijnleningen van een grote Europese instelling aan een andere grote instelling, zonder verwijzing naar specifieke transacties. Na ontvangst van de rentetarieven stelt Thomson Reuters, die verantwoordelijk is voor de berekeningsprocedure, de Euribor op.

3.1 Bij besluiten van 4 december 2013 en 7 december 2016 heeft de Commissie vastgesteld dat bij de gedragingen van bepaalde banken die deel uitmaken van het bankenpanel sprake is van één voortdurende inbreuk wegens hun deelname aan een kartel dat was gevormd met het doel het prijsbepalingsproces van bepaalde componenten van derivaten te wijzigen en daarmee van het gemiddelde Euribor-rendement dat werd gepubliceerd in de periode tussen 29 september 2005 en 30 mei 2008[;] [die] gedragingen bestonden uit het meedelen en/of ontvangen van voorkeuren voor een vlakke waardebepaling afhankelijk van hun eigen handelsposities/blootstelling, het uitwisselen van niet publiek bekende informatie over hun plannen voor in de toekomst op te geven Euribor-gegevens, het afstemmen van de op te geven gegevens op de vertrouwelijke informatie die zij hadden ontvangen, het zich aanpassen aan een specifiek niveau bij het indienen

van de gegevens, het meedelen aan de andere banken van de rentestand zodra deze werd ingediend bij de EBF of zelfs voordat deze werd ingediend.

3.2 De mededingingsautoriteit was van mening dat de manipulatie van de Euribor-rentetarieven het normale verloop van de markt voor EIRD's had beïnvloed door de Euribor te verhogen om het verkeer van derivaten tegen een verstoorde prijs te bevorderen en de onzekerheid die anders op de markt aanwezig zou zijn geweest, vooraf te verminderen, en op basis daarvan een sterke winst te behalen zodra de Euribor was teruggekeerd naar lagere waarden, waardoor het beginsel van vrije mededinging van artikel 101 VWEU werd geschonden.

3.3 Bij het vaststellen van verboden gedragingen heeft de Commissie met name verwezen naar: a) de uitwisseling van voorkeuren voor een vlakke, lage of hoge waardebepaling van bepaalde Euribor-tarieven; deze voorkeuren waren afhankelijk van hun eigen handelsposities/blootstelling; b) de uitwisseling van niet-openbaar toegankelijke gedetailleerde informatie over commerciële posities of voornemens voor in de toekomst op te geven Euribor-gegevens; c) de afspraak om hun posities in derivaten op basis van de hierboven beschreven gedragingen af te stemmen; d) de afspraak om de toekomstige inzending van Euribor-gegevens op basis van via eerdere gedragingen verkregen informatie op elkaar af te stemmen; e) het opgeven van Euribor-gegevens in een bepaalde richting of op een specifiek niveau; f) de vroegtijdige verspreiding onder handelaren van de gegevens die aan de calculation agent van de Euribor moeten worden medegedeeld. De mededingingsautoriteit heeft daarom verklaard dat „*de benchmarks die in de EIRD-prijzen tot uiting komen, van toepassing zijn op alle deelnemers aan die markt en dat de nadelige rentetarieven van fundamenteel belang zijn voor de harmonisatie van de financiële voorwaarden van de gemeenschappelijke markt en voor de bankactiviteiten van de lidstaten*”.

3.4 Bij besluit C (2013) 8512 final werd geconcludeerd dat een aantal banken die om de schikkingsprocedure van artikel 10 bis van verordening (EG) nr. 773/2004 hadden verzocht, inbreuk hadden gemaakt op artikel 101 VWEU.

3.5 Bij besluit C (2016) 8530 final van 7 december 2016 had de Commissie dezelfde inbreuk vastgesteld jegens de ondernemingen van de HSBC-groep als deelnemers aan overeenkomsten en/of gedragingen die tot doel hadden het normale verloop van prijscomponenten in de sector van de op de Euribor of de EONIA geïndexeerde rentederivaten in euro te verstoren.

3.6 De hogere voorziening van de HSBC-vennootschappen tot nietigverklaring van de artikelen 1 en 2, onder b), van het besluit van 2016 of, subsidiair, tot verlaging van de opgelegde sanctie, is door het Gerecht van de Europese Unie bij arrest van 24 september 2019[, T-105/17, HSBC Holdings e.a./Commissie, EU:T:2019:675,] toegewezen voor zover het artikel 2, onder b) betreft, en verworpen voor het overige. Met name wat betreft het bestaan van de inbreuk naar strekking heeft het Gerecht ingestemd met het besluit van de Commissie betreffende de onderlinge afstemming van een algemeen plan om de mededinging

te beperken door een asymmetrie in de informatiepositie te veroorzaken, aangezien de deelnemers vooraf met enige nauwkeurigheid wisten op welk niveau de Euribor zou worden vastgesteld of door de andere deelnemers aan de collusie moest worden vastgesteld.

3.8. Bij arrest van 12 januari 2023 in [zaak] C-883/19[, HSBC Holdings e.a./Commissie, EU:C:2023:11) heeft het Hof uitspraak gedaan naar aanleiding van de hogere voorziening die de HSBC-vennootschappen hebben ingesteld tegen het arrest van het Gerecht van de Europese Unie, waarbij het met name, voor zover hier van belang, het tweede middel heeft verworpen dat was ontleend aan een onjuiste rechtsopvatting bij de kwalificatie van het voorwerp van de manipulatie (van 19 maart 2007) als inbreuk naar strekking in de zin van artikel 101 VWEU, waarbij het Hof het volgende heeft verklaard (punt 120): *„Zoals uit de rechtspraak van het Hof volgt, kan een onderling afgestemde feitelijke gedraging in dit verband een mededingingsbeperkende strekking hebben, ook al houdt zij geen rechtstreeks verband met de verbruikersprijzen. Uit de bewoordingen van artikel 101, lid 1, VWEU kan immers niet worden afgeleid dat alleen onderling afgestemde feitelijke gedragingen die rechtstreekse gevolgen hebben voor de door de eindgebruiker betaalde prijs, verboden zijn. Integendeel, uit artikel 101, lid 1, onder a), VWEU volgt dat onderling afgestemde feitelijke gedragingen een mededingingsbeperkende strekking kunnen hebben indien zij „rechtstreeks of zijdelings [...] de aan- of verkoopprijzen of [...] andere contractuele voorwaarden [bepalen]”; (punt 121) „Hoe dan ook is artikel 101 VWEU, zoals ook de overige mededingingsregels van het Verdrag, niet uitsluitend bedoeld om de rechtstreekse belangen van de concurrenten of van de consumenten te beschermen, maar om de structuur van de markt en daarmee de mededinging als zodanig veilig te stellen.”*

3.9 Na aanvaarding van het eerste en het derde middel heeft het Hof de zaak definitief afgedaan en de kwalificatie van de gedragingen als mededingingsbeperking naar strekking bevestigd.

4. Krachtens artikel 267 VWEU kan een rechterlijke instantie van een lidstaat zich tot het Hof wenden indien zij van oordeel is dat de beslissing van het Hof over een vraag betreffende de uitlegging van een bepaling van Unierecht noodzakelijk is voor de beslechting van het bij haar aanhangige geding.

4.1 In de procedure in tweede aanleg die door SR aanhangig is gemaakt, wordt de geldigheid betwist van het beding in een hypothecaire leningsovereenkomst betreffende de vergoedende (variabele) rente, die is vastgesteld als de som van een vast gedeelte van 1,50 % en een variabel gedeelte bestaande uit de maandelijkse rentevoet van 1/12e van het zesmaandelijkse Euribor-rentetarief vermenigvuldigd met het werkelijke aantal dagen van het halfjaar waarin deze van toepassing is, gedeeld door 360. De overeenkomst werd gesloten in 2005 en vervolgens is er

opnieuw over onderhandeld in 2015 met als uitkomst de vaststelling van 241 termijnen tot 2035.

4.2 Volgens [appellant] leidt de manipulatie van de Euribor-benchmark die is gepubliceerd in de periode waarop de door de Commissie bestreden inbreuk betrekking heeft tot de nietigheid, die ook ambtshalve in elke fase en op elk niveau kan worden ingeroepen, van het betrokken deel van het beding waarin de Euribor is omgezet, met als gevolg dat de daaruit voortvloeiende vordering wegens onverschuldigde betaling noodzaakt tot het op een andere manier toerekenen van de kapitaal- en rentebetalingen en het aanpassen van het aflossingsplan, ook in de lening waarover opnieuw is onderhandeld.

4.3 Uitlegging van het verbod van artikel 101 VWEU, dat bepaalt dat „*krachtens dit artikel verboden overeenkomsten of besluiten van rechtswege nietig [zijn]*”, is een kwestie van algemeen belang, aangezien deze bepalend is voor de beslechting van talrijke aanhangige gedingen over de nietigheid van het contractuele beding voor de vaststelling van de variabele rentevoet waarin wordt verwezen naar de in de periode tussen 29 september 2005 en 30 mei 2008 gepubliceerde Euribor, ook al is dit beding opgenomen in overeenkomsten met een looptijd die zijn gesloten vóór de vastgestelde mededingingverstorende praktijk.

[Overigens] hebben de Verenigde kamers van [de Corte di Cassazione] [in het] arrest nr. 2207 van 2005, waarin de vraag aan de orde was of de consument bevoegd was om een vordering in te stellen tot vaststelling van de nietigheid om de gevolgen van een kartel ongedaan te maken dat op grond van de mededingingsregels is verboden, [OMISSIS] verklaard [OMISSIS] dat „*de consument, de eindkoper van het door de markt aangeboden product, in geval van een kartel dat de mededinging beperkt, ziet dat zijn recht op een effectieve keuze tussen producten die met elkaar concurreren wordt omzeild, en dat de ‚downstreamovereenkomst‘, die essentieel is om het verboden kartel te verwezenlijken en de gevolgen ervan te realiseren, het resultaat daarvan is. Aangezien de schending van naar nationaal recht zwaarwegende belangen, althans potentieel, onbillijke schade in de zin van artikel 2043 van de codice civile (burgerlijk wetboek) oplevert, staan de eindverbruiker die schade lijdt als gevolg van onderhandelingen waarin hem geen keuze wordt gelaten als gevolg van een voorafgaande collusie, ook al is hij geen partij in een concurrentieverhouding met de ondernemers die zich schuldig maken aan collusie, de vordering tot vaststelling van de nietigheid van het kartel en tot vergoeding van de schade bedoeld in artikel 33 van [mededingings]wet nr. 287 van 1990 ter beschikking.*”

4.4 [OMISSIS] [In een ander arrest heeft de Corte di cassazione, Verenigde kamers, verklaard dat de door de rechtsorde geboden bescherming ter voorkoming van concurrentievervalsing] niet kan worden beperkt tot de vordering tot schadevergoeding, aangezien „*de nietigheid van het upstreamkartel [...] gevolgen [heeft] voor de downstreamovereenkomst [.]* [OMISSIS] [D]e consument, die de eindkoper is van het product dat op de markt wordt aangeboden, sluit de keten die

begint met de productie van het goed. De onrechtmatige functie van een kartel wordt dus juist verwezenlijkt door het recht van de eindkoper om daadwerkelijk een keuze te maken tussen concurrerende producten te vervangen door een schijnkeuze. En dit ongeacht het instrument waarmee dit onrechtmatige traject wordt afgesloten. Aan dit instrument kan geen ander juridisch belang worden toegekend dan het belang van het kartel dat daarmee vorm wordt gegeven, aangezien de functionele band van dat instrument met de wil om upstream de mededinging te beperken niet los van dat kartel kan worden gezien. Gelet op de functionele band met de wil om upstream de mededinging te beperken, kan, met andere woorden, aan de downstreamovereenkomsten geen andere juridische betekenis worden toegekend dan aan het kartel dat daaraan voorafgaat: aangezien het kartel nietig is, leidt dit onontkoombaar tot de nietigheid van de daaropvolgende handeling.”

4.5 Vanuit deze invalshoek van „communicerende vaten” tussen de praktijk van verstoring van de mededinging en de afzonderlijke transacties waarin de doelstellingen daarvan worden verwezenlijkt, [OMISSIS] waarborgt, vergeleken bij een vordering tot schadevergoeding, alleen de vordering tot vaststelling van de nietigheid ten volle de bescherming van de eindverbruiker van het product door hem te beschermen tegen de gevolgen van het verboden kartel.

4.6 Met betrekking tot de gevolgen die de Euribor, die het resultaat is van een nietig kartel, heeft voor leningsovereenkomsten die door eindverbruikers zijn gesloten, heeft de Corte di cassazione (arrest nr. 34889/2023 [OMISSIS]) eraan herinnerd dat [OMISSIS] de kartels die op grond van de mededingingswet verboden zijn, niet alleen bestaan uit overeenkomsten in technische zin, maar ook uit gedragingen die geen betrekking hebben op een overeenkomst of transactie [OMISSIS], *[het belang van de situatie als geheel, en niet alleen van de eerste schakel in de keten van handelingen die de mededinging verstoren, wordt bevestigd.]* [Bijgevolg] moest het besluit van de Commissie van 4 december 2013 worden beschouwd als bevoorrecht bewijs ter ondersteuning van de vordering tot vaststelling van de nietigheid van de gemanipuleerde rentetarieven en tot het opnieuw bepalen van de rente in de periode waarin de manipulatie heeft plaatsgevonden, ongeacht of de bank aan het onrechtmatige kartel heeft deelgenomen, „aangezien het verbod van artikel 2 van wet nr. 287/1990 elke overeenkomst of transactie raakt die de toepassing vormt van onrechtmatige kartels die upstream zijn gevormd [OMISSIS].”

4.7 Met betrekking tot het probleem dat de contractpartijen zich niet bewust zijn van de wijziging van de benchmark die bij de bepaling van de inhoud van de afzonderlijke overeenkomst wordt gebruikt, heeft [de Corte di] Cassazione [in het arrest] nr. 12007/2024 opgemerkt: „Bovendien kan niet worden voorbijgegaan aan het feit dat, ook al zijn contractpartijen niet op de hoogte van onrechtmatige afspraken of gedragingen van derden die tot doel hebben de externe benchmark, namelijk de Euribor, te wijzigen, de concrete de inhoud van de overeenkomst nadele van een van de contractpartijen gewijzigd blijft, wanneer deze afspraken of gedragingen daadwerkelijk tot resultaat hebben dat de beoogde manipulatie is

bereikt door toch de vervalste waarde van deze benchmark toe te passen (...). Indien echter wordt vastgesteld dat de benchmark waarnaar wordt verwezen, is gewijzigd door een onrechtmatige activiteit van derden, gaat het – althans gedeeltelijk voorzienbare – resultaat verloren van het mechanisme dat de voorwaarde vormt voor de verwijzing naar de door partijen gewenste externe benchmark; daarom is de conclusie onvermijdelijk dat dit mechanisme niet langer de werkelijke contractuele wil van partijen tot uitdrukking kan brengen, althans wat betreft het specifieke beding dat betrekking heeft op de betrokken verwijzing, gedurende de periode waarin de wijziging van het externe mechanisme voor de vaststelling van de tegenprestatie voor de transactie gevolgen heeft gehad.” Vervolgens heeft de Corte di cassazione verklaard dat [OMISSIS] „indien de externe benchmark die in de overeenkomst is opgenomen [OMISSIS] in wezen ongeschikt wordt om de contractuele wil van partijen tot uitdrukking te brengen [OMISSIS] omdat deze wezenlijk is gewijzigd door onrechtmatige handelingen van derden, [OMISSIS] het voorwerp van het contractuele beding [OMISSIS] niet kan worden vastgesteld en het beding zelf als gedeeltelijk nietig moet worden beschouwd [OMISSIS].”

4.8 De Corte di cassazione, Eerste kamer, heeft zich [in zijn arrest] nr. 19900/2024 in tegengestelde zin uitgelaten door te verklaren dat de beperking van de mededinging die door de Commissie is beoordeeld uitsluitend betrekking had op de derivatenmarkt en geen gevolgen kan hebben voor de markt van leningen met een variabele rente waarbij toepassing wordt gegeven aan de Euribor die het resultaat is van een onrechtmatig kartel, met als gevolg dat deze overeenkomsten niet het resultaat van het verboden kartel kunnen vormen[.] [OMISSIS] Bovendien heeft de Eerste kamer erop gewezen dat de besluiten van de Commissie bindend zijn, maar geen bevoorrecht bewijs vormen.

5. De vraag naar de uitlegging van artikel 101 VWEU is van algemeen belang voor de uniforme toepassing van het Unierecht en is relevant voor de beslechting van het geding dat bij deze Corte aanhangig is [OMISSIS].

Bij arrest van 30 januari 1974 in zaak C-[127]/73 heeft het Hof het volgende beginsel bevestigd: „*Dat het verbod van de artikelen 85, lid 1, en 86 naar zijn aard rechtstreekse gevolgen teweeg kan brengen in de rechtsbetrekkingen tussen particulieren en die artikelen derhalve rechtstreeks rechten voor de justitiabelen doen ontstaan, die de nationale rechter dient te handhaven.*

Op die manier kan de nationale rechter, op verzoek van partijen in het geding of ambtshalve, ten behoeve van particulieren de naleving van de mededingingsregels waarborgen. Bovendien kan hij ingevolge artikel 85, lid 2, overeenkomstig het van toepassing zijnde nationale recht de civielrechtelijke gevolgen van het verbod van artikel 85 vaststellen.”

Een soortgelijk beginsel werd bevestigd in het arrest van 14 december 1993[, C-319/82[, Soc. de vente de ciment et béton / Kerpen & Kerpen, EU:C:1983:374].

5.1 In het licht van het bovenstaande moet worden verduidelijkt of, gelet op artikel 16, lid 1, van verordening (EG) nr. 1/2003, het bewijs van de manipulatie van de Euribor, zoals is vastgesteld in de hierboven aangehaalde besluiten van de Commissie en in het arrest van het Hof in zaak C-883/19, HSBC Holdings e.a. tegen de Commissie, ook voor de nationale rechterlijke instanties als definitief verkregen moet worden beschouwd en of de beperking van de mededinging waarop de beslissingen van de Commissie en het Hof betrekking hebben, betekent dat sprake is van een kartel dat op grond van artikel 101 VWEU alleen verboden is op de derivatenmarkt dan wel op elke markt waarin de gemanipuleerde Euribor-benchmark is toegepast.

5.2 Het is immers op zijn minst tegenstrijdig om ervan uit te gaan dat de gegevens die zijn opgegeven voor de vaststelling van de Euribor in de periode waarin manipulatie is vastgesteld, met succes kunnen worden ingeroepen op om het even welke markt, waaronder die van leningen met variabele rente.

De opvatting dat artikel 101, lid 2, VWEU slechts tot doel heeft de praktijk van verstoring van de mededinging te bestraffen en niet tevens gevolgen heeft voor de contractuele verhoudingen waarin het resultaat van de verboden overeenkomst is omgezet, vermindert bovendien de afschrikkende werking ervan en reduceert het verbod tot een louter abstract voorschrift, aangezien het juist het gebruik van de vervalste gegevens is dat de verstoring van de mededinging op de markt teweegbrengt.

Dictum:

VERWIJST

het dossier naar Hof van Justitie van de Europese Unie krachtens artikel 267 VWEU en artikel 23 van het Statuut van het Hof van Justitie van de Europese Unie

SCHORST

de procedure in tweede aanleg nr. 151/2023.

Cagliari, 24 januari 2025

[OMISSIS] [handtekeningen]